
STATUIA LUI ALEXANDRU IOAN CUZA DE LA CRAIOVA

CRISTIAN SCĂICEANU
Banca Națională a României - București

ALEXANDRU IOAN CUZA STATUE FROM CRAIOVA

ABSTRACT*

Comparing with its „sister” from Iasi, the statue from Craiova of the Domnitor Cuza had a more agitated life, this fact offering to the historians a generous field of research. Even more than a century is running out since its realization, still there are many uncertainties, confusing data and white spots in the history of the statue. How the monument influenced the life of the town and how the political influences acted on the statue, these are other directions and their study could bring a better contribution to its history.

Let's think only to the fact that local authorities needed more than 25 years to place the statue in one of the town squares – while in Iasi a new square was built specially for this purpose – and then, without any remorse, they used the monument for their political interests, organizing „national” manifestations dedicated to the Day of the Unification in front of the statue. We hope that upcoming research will turn to profit the information from the local mass media and archive in order to know better the history of this statue.

*Traducere Gilda Roșca.

Cuvinte cheie: statuie, A.I. Cuza, Craiova, artă plastică.

Keywords: statue, A.I. Cuza, Craiova, plastic art.

Statuia lui Alexandru Ioan Cuza din Craiova ar avea toate motivele să fie unul din cele mai cunoscute monumente ale orașului. Este amplasată într-un loc central - în fața clădirii Primăriei -, este opera unui artist cu realizări notabile, a fost realizată acum mai bine de 100 de ani și reprezintă un personaj foarte important al istoriei naționale¹. În ciuda acestor argumente, este surprinzător cât de puține lucruri se cunosc despre istoria ridicării și despre oamenii care au contribuit la realizarea acestui monument. Până astăzi nu există nici o lucrare dedicată în exclusivitate statuii craiovene. Din acest motiv, ne propunem să realizăm un studiu preliminar care să analizeze în ce măsură cercetările istorice efectuate până acum clarifică diverse aspecte din tumultuoasa istorie a monumentului lui Cuza de la Craiova. Am ales ca metodă de lucru comparația cu statuia lui Cuza Vodă din Iași pentru că geneza lor este comună.

Statuia lui A. I. Cuza de la Iași beneficiază de o bogată literatură, „*neexistând în România monument despre care să se fi scris la fel de mult*”², unii dintre autori fiind nume importante ale istoriografiei românești: N. Iorga, A. D. Xenopol sau Al. Zub. Pentru statuia de la Craiova nu

am reușit să identificăm nici o lucrare dedicată în exclusivitate, iar în cele care tratează alte subiecte, spațiul acordat monumentului este nesemnificativ³.

Monumentul a fost realizată de sculptorul florentin Raffaello Romanelli și turnat în bronz în două exemplare. Unul dintre ele a ajuns la Iași, altul la Craiova⁴. Statutul statuii de la Craiova, în raport cu cea de la Iași, merită o analiză mai atentă. Termenul *copie*, folosit deseori pentru statuia craioveană, trebuie nuanțat, pentru că opera lui Romanelli a fost turnată în două exemplare, ambele fiind originale. Nici termenul *replică* nu corespunde realității, deoarece, în accepțiunea curentă, ar însemna că statuia de la Craiova a fost turnată ulterior, după modelul original de la Iași. Cele două statui sunt de fapt exemplare turnate în bronz după modelul original al artistului. Folosirea în limba română a englezescului *copies* pentru artefacte originale existente în mai multe exemplare (opere de artă, monede, mărci poștale etc.), credem că ar trebui privită cu mai multă atenție. Diferența dintre cele două statui este alta: cea de la Iași conține un grup statuar care cuprinde, la baza soclului, pe principalii colaboratori ai domnitorului -Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Nicolae Crețulescu și generalul I. E. Florescu-, pe când la Craiova nu există decât statuia ridicată pe un soclu.

Autorul statuii, Raffaello Romanelli⁵ (1856-1928), a făcut parte dintr-o familie de sculptori florentini. Tatăl său, Pasquale (1812-1887), s-a remarcat prin statuile unor personalități toscane, ce fac parte din colecții și muzee din întreaga lume. Fiul lui Raffaello, Romano (1882-1968), este autorul unor opere monumentale răspândite în întreaga Italie, devenind în 1930 membru al *Accademia d'Italia*⁶. Raffaello Romanelli s-a afirmat încă din tinerețe pe plan internațional, câștigând mai multe concursuri desfășurate în Argentina, Venezuela, Cuba, S.U.A., Franța, Germania și Rusia. În România, a lucrat pentru Casa Regală, pentru municipalitățile unor orașe, dar și pentru persoane private⁷. Din cele peste 300 de opere ale artistului, mai mult de 40 se află în România. Trebuie menționate în primul rând sculpturile, inspirate din mitologia greacă, care se află la Castelul Peleş. Alte opere ale sculptorului se află la Iași (monumentul lui A. I. Cuza), Craiova (statuia lui A.I. Cuza), Turnu Măgurele (monumentul soldatului erou), București (monumentul eroilor sanitari), Galați (monumentul Unirii). În cimitirul Bellu din București, se găsesc mai multe monumente funerare realizate de artistul florentin⁸. La data primirii comenzii pentru statuia lui A. I. Cuza, Raffaello Romanelli se făcuse deja cunoscut în România prin comenzile executate pentru Casa Regală.

În Italia, artistul este considerat astăzi un nume cunoscut, fiind nominalizat în *Enciclopedia Treccani*⁹. În general, prezentările făcute artistului sunt neutre, menționându-se de obicei principalele opere, fără a i se atribui merite excepționale. Vorbind despre una din operele majore ale lui Raffaello Romanelli, statuia lui Carlo Alberto di Savoia din grădina Palatului Quirinale din Roma, Antonio Venditti și Cinzia Dal Maso precizează că monumentul este opera **sculptorului toscan** Raffaello Romanelli, turnată în bronz la **celebra** turnătorie Lippi¹⁰ din Pistoia (s. n. pentru a evidenția gradul diferit de apreciere al celebrității)¹¹. Aceiași autori relatează inaugurarea monumentului, care a avut loc la 14 martie 1900, când avocatul Quirico, președintele comitetului de promovare a monumentului, „a remarcat ținuta maiestuoasă a lui Carlo Alberto și nobila mândrie a privirii sale gânditoare, în care strălucea gândirea și hotărârea generoasă a revendicării naționale. Aceasta – adauga el – a fost redată renăscută și vie de **ilustrul** sculptor Raffaele Romanelli care, prin creațiile artei sale cele mai nobile, a onorat Florența și Italia”¹² (s.n.). Nu știm dacă adjectivul *ilustru* se datorează unei aprecieri deosebite, dar oricum trecătoare, de care artistul a beneficiat în epocă sau folosirea sa are o explicație patriotică, în sensul că un monument dedicat unui personaj important al istoriei italiene, precum regele Carlo Alberto al Sardiniei, nu putea fi realizat decât de un *ilustru* sculptor. Credem că sculptorul Raffaello Romanelli este un cunoscut artist italian, dar avem rezerve în a-l considera un *maestru* al sculpturii italiene¹³. Clarificarea, prin studii viitoare, a poziției ocupate de artist în sculptura italiană, precum și stabilirea valorii artistice a operelor sale de la Iași și Craiova ar completa istoria celor două monumente.

Popularitatea lui A. I. Cuza a fost mare la Craiova, ca peste tot în țară de altfel. Unii autori consideră că a existat chiar un adevărat cult pentru domnitor în toată Oltenia¹⁴. Fără a diminua cu nimic din popularitatea domnitorului, considerăm că transformarea acesteia în cult este totuși o exagerare. Amintim în acest sens de vizita întreprinsă de Mihail Kogălniceanu la Craiova, care i-a trezit unele îngrijorări domnitorului, motiv pentru care l-a însărcinat pe devotatul Cezar Librecht să-l informeze cu privire la acțiunile desfășurate de primul ministru în Cetatea Banilor¹⁵. Oricum, nu se poate compara popularitatea lui Cuza din Moldova cu cea pe care o avea domnitorul în Oltenia. Din acest punct de vedere, inițiativa ridicării unei statui a lui A. I. Cuza la Craiova este o acțiune meritorie, dar oarecum surprinzătoare. Cultul pentru Cuza, existent în Moldova și cu deosebire la Iași, justifică pe deplin inițiativa ridicării unei statui. S-ar

fi cuvenit însă Bucureștiului, - orașul unde s-a desăvârșit, pe 24 ianuarie 1859, Unirea, și care va deveni, îndreptățit sau nu, capitala Principatelor Unite, în care a domnit Alexandru Ioan I-ul -, cinstea de a avea o statuie a domnitorului și nu capitalei Miciei Valahiei, care, în afară de unele tendințe autonomiste conturate în anumite momente, era mai curând legată, la mijlocul secolului al XIX-lea, de domnitorii Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei decât de A. I. Cuza¹⁶.

Ideea ridicării unui monument la Iași, dedicat lui Vodă Cuza, datează încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, mai precis imediat după moartea domnitorului, când un grup de studenți au avut această inițiativă¹⁷. La începutul secolului XX, cercurile intelectuale ieșene reiau inițiativa ridicării unui monument în memoria lui A. I. Cuza, sperând chiar la inaugurarea statuii cu prilejul sărbătoririi semicentenarului Unirii, din 1909. S-a constituit un comitet de inițiativă pentru ridicarea statuii, în frunte cu Grigore Ghica–Deleni, vechi boier moldovean, cu proprietăți în zona Hușiului¹⁸. Elena Cuza i-a adresat o scrisoare lui Ghica-Deleni, al cărei conținut ne ajută să înțelegem mai bine popularitatea și prețuirea de care s-a bucurat Elena Doamna: *„O soartă fericită a vrut ca defunctul meu soț să fie chemat a realiza în cea mai mare parte dorințele Divanurilor Ad-hoc și să pună astfel întâiele pietre la temelie noului stat român. Cu câte greutate a avut el a se lupta și cu cât devotament a lucrat în această operă nimeni nu o știe mai bine ca mine. Nu pot deci decât să vă aduc expresiunea adâncii mele gratitudini pentru inițiativa ce ați luat de a păstra memoria faptelor sale și a recunoștinței neamului nostru. Iar dacă poate fi o mângâiere la adâncă mea durere, eu nu o găsesc decât în starea de înflorire, la care iubita noastră țară a ajuns prin munca fiilor săi, sub înțeleapta conducere a M. S. Regelui Carol. Vă rog să arătați via mea recunoștință întregului comitet”*¹⁹.

Merite incontestabile pentru ridicarea statuii au și cei doi istorici A. D. Xenopol și N. Iorga. Primul a obținut sprijinul regelui Carol I pentru realizarea monumentului și chiar subscripția unei sume importante pentru ridicarea lui. Nicolae Iorga, prin articolul *„Statuia lui Cuza-Vodă”*, milita încă din 1903 pentru realizarea la Iași a unui monument al domnitorului²⁰. Numărul din 24 ianuarie 1909 al ziarului „Neamul Românesc” este dedicat lui A. I. Cuza. Articolul lui Nicolae Iorga *„Să dăm Iașului fondul jubiliar Cuza-Vodă”* este o pledoarie pentru constituirea unui fond destinat realizării unei statui și a unui muzeu pentru domnitorul Unirii. Pe primul loc al listei de subscripție, deschise de ziar, este Nicolae Iorga, care a oferit suma de 100 lei. La sfârșitul anului se strânseseră 12.000 lei²¹. Inițiativa lui Iorga a fost considerată de presa

progubernamentală drept o acțiune anticarlistă, motiv pentru care savantul s-a văzut obligat să răspundă prin articolul „În apărare”²². La 18 mai 1910, ziarul a mai depus în contul deschis pentru realizarea monumentului încă 12.722 lei²³. În noiembrie 1910, N. Iorga a ținut o conferință la Ateneul Român despre „Administrația în timpul domniei lui Cuza”, în sprijinul ridicării monumentului²⁴. Profesorul a prezentat, la 6 aprilie 1912 o comunicare la Academia Română, intitulată „Politica Austriei față de Unire”, ținută cu prilejul inaugurării la Iași a „celei dintâi statui ridicate lui Alexandru Ioan I-ii Cuza, Domn al României Unite”²⁵.

La Craiova, ecourile inițiativei ieșene pentru ridicarea unei statui a domnitorului au fost pozitive, astfel încât Primăria orașului a contribuit cu suma de 1.000 lei la ridicarea statuii de la Iași²⁶. Mai mult decât atât, modelul ieșean a determinat și la Craiova apariția unui grup de inițiativă pentru ridicarea unei statui a lui Cuza în Cetatea Banilor: „În 1909, când se împlineau cincizeci de ani de la Unirea Principatelor, s-a luat la Craiova inițiativa ridicării unei statui a domnitorului Alexandru Ioan Cuza”²⁷. Inițiativa realizării unei statui a lui A. I. Cuza la Craiova a avut-o Mișu N. Popp, cel care în numărul din 5 martie 1909 al ziarului „Democrația”, al cărei fondator a fost, lansa ideea unei monument: „Nu poți să pomenești cuvântul Unire – se preciza în apelul semnat de M. N. Popp – fără să te gândești la Cuza. Nu poți să vorbești de România noastră, de progresele ei, fără a-ți întoarce gândirea înapoi la anul 1859”²⁸. Presa interbelică menționa că „inițiativa ridicării statuii lui Cuza Vodă, pe una din piețele centrale ale Craiovei, aparține d-lui Mișu Pop-Lăcrița, fost deputat de Dolj de mai multe ori, care a ținut astfel să arate recunoștința Oltenilor pentru faptele mărețe ale marelui Domn, față de operele sociale de covârșitoare importanță ca: secularizarea averilor mănăstirești, împrumutarea țăranilor și perfectarea desrobirii țăganilor, care deși fusese legiferată cu câțiva ani mai înainte de un alt Domnitor român²⁹, din cauza unor cercuri interesate, prea influente, nu fusese aplicată”³⁰. Inițiativa lui Mișu N. Popp s-a bucurat de sprijinul profesorilor de istorie din Craiova, dintre care mulți fuseseră elevii lui Nicolae Iorga și care au fost influențați de eforturile Profesorului pentru ridicarea statuii de la Iași³¹. Ideea ridicării unei statui a lui Cuza Vodă la Craiova nu a reușit însă să atragă interesul marilor personalități culturale, așa cum s-a întâmplat la Iași, cu toate că putem vorbi de un sprijin – poate numai indirect - al lui Nicolae Iorga pentru inițiativa craioveană.

Informațiile privind costul statuii ieșene sunt contradictorii. Plecând de la informația oferită de A. D. Xenopol, implicat activ în ridicarea statuii, care afirmă că „după 6 ani de o

*stăruitoare muncă, abia se adunaseră vr'o 70.000 lei*³², toți autorii care au scris despre acest subiect sunt de acord cu faptul că aceasta este suma strânsă prin subscripție. Unii consideră că la această sumă trebuie adăugați și cei 20.000 lei donați de Casa Regală³³, suma totală strânsă devenind astfel 90.000 lei. Înclinăm să credem că cei 20.000 lei dați de Regele Carol I erau cuprinși deja în suma de 70.000 lei, pentru că Barbu Theodorescu afirmă că monumentul a costat 72.000 lei³⁴, iar A. D. Xenopol precizează că „*norocul vru ca sculptorul italian Rafael Romanelli din Florența, căruia comitetul [i] se adresase pentru a executa statuia să fie un artist tot atât de mare, pe cât de dezinteresat, și el se primi a executa monumentul pentru un preț ce depășia cu puțin suma adunată* (s.n.)”³⁵.

La Craiova, în ciuda celor 345 (?) de liste de subscripție³⁶, oltenii nu au contribuit cu bani pentru ridicarea statuii, „*așa încât aproape întreg costul lucrării a fost suportat personal de inițiator [Mișu N. Popp], de rude și prieteni apropiați*”³⁷. Nu se cunosc nici suma strânsă prin subscripție și nici prețul plătit de Mișu N. Popp. Se știe, însă, că și în acest caz artistul florentin a dovedit multă înțelegere pentru dorința craiovenilor de a avea o statuie a lui A. I. Cuza în urbea lor. „*Sculptorul Romanelli, dându-și seama de dificultățile subscrierii pentru statuie și fiind prieten cu d. Mișu Pop, dar voind ca opera închinată marelui Domnitor să-și găsească loc și pe una din piețele centrale ale Craiovei, a primit să execute statuia în aceleași condițiuni artistice și de proporții ca aceea dela Iași*”³⁸. Fără a pune la îndoială disponibilitatea și bunele intenții ale lui Raffaello Romanelli, atât pentru craioveni cât și pentru ieșeni, ne întrebăm doar dacă amabilitatea artistului nu a fost cumva generată și de faptul că avea două comenzi pentru aceeași statuie, care trebuia doar turnată în bronz în două exemplare. Revenind la cazul statuii lui Cuza de la Iași, mult mai bogat în informații, inclusiv de ordin financiar, ar fi interesant de analizat ce însemna de fapt onorariul de 72.000 lei acceptat de artist. Nu cunoaștem, din păcate, câți bani a primit Raffaello Romanelli pentru alte monumente executate în România, pentru a putea face o comparație. Se evocă în unele lucrări intenția guvernului de a aloca suma de 300.000 lei pentru un monument al Unirii, care să nu îl includă pe Cuza, menajând astfel susceptibilitățile regelui Carol³⁹. De la intenții la fapte este cale lungă, așa încât nu putem face o comparație în acest caz.

Inaugurarea statuii la Iași, desfășurată timp de două zile, pe 27 și 28 mai 1912, s-a făcut cu mare fast, în prezența regelui Carol I. Primăria Iașului, comitetul de inițiativă și guvernul au depus eforturi deosebite pentru a li se da serbărilor dezvelirii statuii un caracter „*național*”.

Printre alte acțiuni, a fost și un prânz câmpenesc, la care au participat cei 2.000 de țărani prezenți la festivități. Datele financiare cu privire la costurile evenimentului nu sunt foarte clare, dar se cunoaște faptul că statul a contribuit cu suma de 60.000 lei pentru organizarea inaugurării, iar Primăria a avut un deficit bugetar de 40.000 lei ca urmare a cheltuielilor făcute cu această ocazie⁴⁰. Chiar și dacă inaugurarea statuii ar fi costat numai 100.000 lei⁴¹, sumă compusă din contribuția statului și cheltuielile Primăriei, constatăm cu ușurință că pentru festivitățile de inaugurare s-a cheltuit aproape 150% din costul statuii. Rămâne de stabilit cum au ajuns, atât craiovenii, cât și ieșenii, să încredințeze execuția statuii lui Raffaello Romanelli, deoarece chiar dacă în ambele cazuri avem de a face cu inițiative private, ideea unui concurs de oferte ar fi putut fi luată în considerare. De asemenea, ar fi interesant de stabilit în ce măsură dubla comandă, de la Iași și de la Craiova, a influențat prețul celor două statui.

Ieșenii au dorit amplasarea statuii lui Cuza într-o piață centrală, reprezentativă pentru Unirea din 1859. Având mereu teama că statuia nu este dorită de Regele Carol I, autoritățile locale au evitat să acorde amplasamentul solicitat în actuala Piață a Unirii, propunând un alt amplasament, în piața Cuza Vodă (în față la „Select”)⁴². În urma unor mișcări studențești coordonate de A. D. Xenopol, A. C. Cuza și N. Iorga, ținând cont poate și de semnificația donației regelui, autoritățile au cedat și s-a stabilit actualul amplasament, locul unde s-a jucat pentru prima dată Hora Unirii în 1857⁴³.

La Craiova, lucrurile au fost cu mult mai complicate. În primul rând, nu este foarte clar când a ajuns statuia în oraș. După unele surse, acest lucru s-a întâmplat în 1912⁴⁴. Alți autori optează pentru anul 1911⁴⁵. După ce a ajuns la Craiova, statuia a avut o istorie zbuciumată. Autoritățile locale nu au fost de acord cu amplasarea statuii, din diverse motive, mai mult sau mai puțin politice. Mișu N. Popp a depozitat statuia în curtea locuinței sale, de pe strada Sf. Dumitru⁴⁶. În timpul ocupației din Primul Război Mondial, nemții au ridicat statuia pentru a o topi, în vederea obținerii bronzului atât de prețios pe timp de război⁴⁷. Intervenția lui Mișu N. Popp, refugiat la Iași, pe lângă primul ministru Alexandru Marghiloman, a determinat autoritățile germane să revină asupra măsurii de confiscare a statuii și să o returneze⁴⁸. După alte surse, statuia chiar a ajuns în Germania, de unde a revenit din ordinul feldmareșalului August von Mackensen, dar această ipoteză pare puțin probabilă⁴⁹.

După război, discuțiile privind amplasamentul statuii au continuat, existând mai multe variante. Printr-un memoriu înaintat Primăriei, în 1928, consilierul local Nicolae Romanescu se opunea amplasării statuii lui A. I. Cuza în fața Palatului de Justiție (actuala Universitate), considerând acest amplasament „o adevărată ofensă, o erezie, față de datele de perspectivă”. Fostul primar considera că „o statuie nu poate fi așezată decât pe o piață creată în mod judicios, pentru ca să fie pusă cât mai mult în valoare și să adauge la înfrumusețarea și farmecul unui oraș”. În finalul memoriului, marele edil pleda pentru soluții studiate și nu pentru improvizații: „nu e prudent să ne grăbim, să nu bruscăm nimic, să așteptăm ocaziunile care să ne permită de a aplica un program de simetrie, de rectitudine, de organizare armonioasă în ansamblul municipiului”⁵⁰. Impresionează claritatea gândirii urbanistice a fostului primar, dar pledoaria sa pentru cumpătare în luarea deciziilor nu poate decât, eventual, să explice întârzierea privind amplasarea statuii în spațiul public, dar nicidecum să o justifice. O altă variantă luată în discuție, a fost amplasarea sa în Grădina Unirii (English Park, actualul amplasament al statuii): „amenajarea Grădinii Unirii a început în 1930-1931, prin conlucrarea lui N. P. Romanescu, arhitectul peisagist Emile Pinard, inginerul-arhitect O. Hesselman-Carada (șeful Serviciului Tehnic al Primăriei) cu antreprenorul Bulfon Ferdinand, în vederea executării soclului pentru monumentul domnitorului Unirii din 1859, Alexandru Ioan Cuza”⁵¹. Este semnalată și o tentativă de amplasare a statuii, în 1933, lângă biserica Madona-Dudu, prin amenajarea parcului de acolo⁵². Marea majoritate a surselor documentare indică anul 1935 ca dată de amplasare în spațiul public a statuii⁵³. Paul Rezeanu consideră însă că statuia a fost amplasată în 1936 în piațeta dintre Hotel Minerva, Hotel New-York și cinematograful Select⁵⁴, la intersecția străzii Unirii cu strada Kogălniceanu⁵⁵. Prelungirea străzii M. Kogălniceanu, dincolo de intersecția cu strada Unirii, este strada Sf. Dumitru. Pe această stradă era locuința lui Mișu N. Popp, în curtea căreia se afla depozitată statuia, astfel încât aceasta nu a fost deplasată decât până la colțul străzii pentru a fi amplasată în public. Presa vremii menționa meritul primarului Constantin Negrescu privind amplasarea statuii într-o piață a orașului, după 26 ani de așteptare. Soclul statuii, din piatră de Gura-Văii, a fost făcut pe cheltuiala Primăriei⁵⁶.

Dezvelirea monumentului se pare că a avut loc în 1939, dar evenimentul trebuie să fi fost foarte discret pentru că informațiile ajunse până la noi sunt puține, vagi și contradictorii. În toate lucrările în care se vorbește despre inaugurarea monumentului se menționează doar anul

inaugurării, evitându-se precizarea datei exacte. După unii autori „*inaugurarea a avut loc abia în 1939*”⁵⁷, iar alții consideră că odată cu instalarea pe amplasament a avut loc și inaugurarea, în 1936⁵⁸. Data mutării statuii pe actualul amplasament, în grădina publică English Park, vis-a-vis de clădirea Primăriei (fostă Banca Comerțului, fondată de Constantin Neamțu), nu poate fi stabilită cu precizie, pentru că și referitor la acest eveniment datele de care dispunem sunt contradictorii și confuze. Cele mai multe surse afirmă că statuia a fost mutată în 1940⁵⁹, dar există și autori care, pe baza unor documente de arhivă, afirmă că mutarea „*s-a făcut în anii 1945-1947, prin insistența primarului de atunci, generalul D. Popescu*”⁶⁰. Trebuie menționată și opinia conform căreia „*prin anii cincizeci a fost mutată [statuia] pe locul unde se află astăzi*”⁶¹.

Despre jocurile politice care au obstrucționat într-o primă fază amplasarea statuii la Iași s-a scris foarte mult. Recent, Sorin Iftimi a reliefat un amănunt ce poate explica mai bine virulența atacurilor politice asupra amplasării statuii cu un secol în urmă. Este vorba despre documentul ce iese discret de sub faldurile mantiei princiare și care face referire la data de 2 mai 1864, când, în urma unei lovituri de stat, Cuza a dizolvat Adunarea⁶². Adăugăm doar, pentru a da o notă de culoare, o caricatură care a apărut pe coperta revistei „Furnica” în 1910, în care Take (Ionescu ?) și Petrache (Carp ?) rămân mirați să vadă în palatul regelui Carol statuia lui Cuza. Regele le răspunde că a adus statuia pentru că a ajuns la concluzia că numai cel care a făcut Unirea Principatelor ar mai putea să-i împace pe politicienii vremii⁶³. Caricatura a apărut, probabil, după sprijinul anunțat de rege pentru realizarea statuii.

La Craiova a durat mai mult de un sfert de secol până când a fost amplasată în spațiul public statuia. Nu trebuie scăpat din vedere faptul că în 1912 a fost inaugurat în Cetatea Banilor monumentul domnitorului Barbu Știrbei, realizat de Jean Lecomte du Noüy și amplasat în grădina bisericii Sf. Treime - reconstruită de fratele său, André Lecomte du Noüy -, iar în 1913 alte două monumente: bustul lui Ioan Maiorescu, opera sculptorului Ioan Iordănescu, amplasat în Parcul Bibescu și monumentul Independenței, realizat de D. Pavelescu-Dimo, amplasat la intrarea în același parc. Cum parcul se află la marginea orașului, trebuie subliniat că cele două monumente inaugurate în 1913 au fost amplasate la periferie. Cauzele neamplasării statuii lui Cuza trebuie analizate și în contextul acestor inaugurări, și de aceea ne întrebăm dacă nu cumva concepția urbanistică evocată de Nicolae Romanescu în 1928⁶⁴, conform căreia statuile au nevoie de piețe largi – care lipseau Craiovei de atunci - pentru a fi puse în valoare, a fost una din aceste

cauze. Conflictelor, politice - de genul celor de la Iași - sau ale unor grupuri de interese locale, pot fi cauze care să conducă la întârzierea amplasării statuii, dar când acest lucru se prelungește peste 25 de ani, devine foarte greu de explicat. În acest sens, amintim că, în anumite momente, în Primăria Craiovei au deținut funcții importante persoane foarte apropiate lui Mișu N. Popp. Unul din frați a fost primar interimar în 1923, iar soția sa viceprimar, în 1930. Cu toate acestea, statuia nu a fost amplasată în public decât în 1936. Cercetări ulterioare vor aduce, cu siguranță, noi date despre aceste aspecte.

Astăzi foarte puțini știu cine a fost Mișu N. Popp, inițiatorul ridicării statuii lui A. I. Cuza la Craiova. Numele lui este aproape inexistent în publicistica ultimei jumătăți de secol. Presa contemporană a reluat recent o știre publicată în ziarul de acum 100 de ani, în care numele lui Mișu N. Popp este asociat unei știri, pe care ziarul vremii o considera de „senzație”. Pe scurt, este vorba despre un accident petrecut la o trecere la nivel a căii ferate Craiova – Pitești, între stațiile C.F.R. Cârcea și Pielești, când trenul de persoane nr. 164 care circula de la Craiova la București a lovit o mașină care nu s-a asigurat la trecerea căii ferate. În urma accidentului au murit șoferul și doi pasageri, care se deplasau la Craiova, venind de la Lăcrița, unde fuseseră la conacul lui Mișu N. Popp⁶⁵. Jurnaliștii de astăzi au reluat știrea pentru a ilustra, probabil, senzaționalul de altă dată. Păcat numai că nu au considerat necesar să afle cine era proprietarul conacului de la Lăcrița.

Vom încerca în cele ce urmează să prezentăm, pe baza datelor de care dispunem, familia lui Mișu N. Popp. Tatăl său, Nicolae T. Popp, a trăit între 1848 și 1920. În epocă i se spunea *Nae Tae Pae*, de la inițialele N. T. P. A fost deputat liberal de Dolj și președinte al Camerei de Comerț Craiova⁶⁶. Era considerat printre personalitățile din elita Craiovei⁶⁷. Senator de drept, a fost un mare moșier și negustor de cereale. Se spune că „înainte de Primul Război Mondial cucerise Dunărea, de la Sulina la Viena, în comerțul cu grâne transportate cu șlepurile”. A fost căsătorit cu Maria Popp - iubitoare de literatură și bună violonistă-, cu care a avut 16 copii, din care au trăit 10. Tuturor le-a asigurat o situație materială confortabilă și o instrucție serioasă⁶⁸. Casa în care a locuit N. T. Popp se află pe strada Iancu Jianu nr. 2⁶⁹. O altă frumoasă casă care a fost în proprietatea familiei Popp este cea de pe strada Mihai Viteazul nr. 11⁷⁰. Constantin (Costică) N. Popp (1877-1958), unul din frații lui Mișu N. Popp, a făcut studii la Paris, ca mulți alți tineri craioveni cu situație materială bună din vremea sa, a ajuns până la gradul de colonel în

timpul Primului Război Mondial, a fost primar al Craiovei și a deținut funcția de prefect de Dolj de două ori⁷¹. Casa sa este pe strada Unirii nr. 89⁷². Un alt băiat al familiei Popp, a fost Victor N. Popp (1885-1955), care a făcut studii de drept, profesând meseria de avocat. A fost un pasionat numismat, rămas cunoscut pentru controversatul schimb realizat cu Constantin Nicolaescu-Plopșor⁷³. Dintre surori, merită menționată Lili, care a divorțat de soțul ei, Alexandru Kirițescu, pe motiv că ar fi homosexual. Acesta s-a răzbunat și a scris piesa *Gaițele*⁷⁴. O altă femeie interesantă din familia Popp, a fost soția lui Mișu N. Popp, Maria (Mărioara), una din cele patru fiice ale cunoscutului negustor Toma Marocneanu⁷⁵ – o soră a ei a fost căsătorită cu Mihail Oromolu, fost prefect de Dolj și ulterior guvernator al Băncii Naționale -, vară primară cu Nicolae Titulescu, cea care a devenit viceprimar al Craiovei în 1930 și prima femeie senator din România la alegerile din 1939⁷⁶. Activitatea ei principală a fost însă cea depusă în slujba mișcării feministe din România⁷⁷. Despre Mișu N. Popp se știu foarte puține lucruri. S-a născut la 17 septembrie 1871 și a murit la 4 noiembrie 1951. Activitatea politică a început-o la liberali, continuând tradiția familiei, fiind consilier județean între 1901 și 1905; a trecut apoi la conservatori, din partea cărora a fost deputat între 1911 și 1912. A fondat Partidul Democrat și a fost unul din conducătorii Jockey Clubului din Craiova⁷⁸.

Comparativ cu sora ei de la Iași, statuia lui Cuza Vodă din Craiova a avut o viață mult mai agitată, fapt ce oferă istoricilor un generos domeniu de cercetare. Constatăm că în ciuda trecerii a peste un secol de la realizarea ei, există încă multe incertitudini, date confuze și pete albe în istoria sa. Cum a influențat monumentul viața urbei, dar și care au fost influențele politice asupra statuii sunt alte direcții al căror studiu ar contribui la o cunoaștere mai bună a istorie sale. Să ne gândim doar la faptul că autorităților locale le-au trebuit mai bine de 25 de ani până să o amplaseze într-una din piețele orașului - pe când ieșenii creaseră chiar o nouă piață în acest scop - și că apoi, fără nici o remușcare, au utilizat în scopuri politice monumentul, organizând manifestări „naționale” de ziua Unirii lângă statuia lui Cuza Vodă. Sperăm că cercetări viitoare vor valorifica informațiile din presa și arhivele locale pentru a cunoaște mai bine istoria acestei statui.

Note

¹ Un studiu foarte interesant și util privind funcția de cultură publică, reflectarea istoriei prin monumente și mesajul transmis de acestea generațiilor viitoare, la Alexander Rubel, *Monument și amintire. Despre semiotica culturii publice a memoriei pornind de la monumentele din Iași*, în „Cercetări istorice”, XXIV-XXVI, Iași, 2010, p. 457-494.

² Inventarul lucrărilor dedicate în exclusivitate statuii lui Cuza Vodă din Iași, cuprinzând peste 20 de titluri, la Sorin Iftimi, *Iași în bronz și marmoră. Memoria statuiilor*, în *loc. cit.*, p. 495-543; pentru statuia lui Cuza Vodă v. p. 508-512.

³ Dintre lucrările care conțin referiri la statuia lui Cuza Vodă din Craiova, enumerăm următoarele: Florea Firan, Alexandru Firescu, *Monumente de istorie, arhitectură și artă plastică*, în ***, „Istoria Craiovei”, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1977, p. 280-281 (13 rânduri, fără indicarea surselor); Luchian Deaconu, *Memoria Craiovei. Itinerarii istorice*, Muzeul Olteniei, Craiova, 1981, p. 51 și 103 (5, respectiv 4 rânduri, fără indicarea surselor); Ion Pătroi, e. a., *Istoria ilustrată a Craiovei. Vestigii de istorie și artă. Monumente ale culturii spirituale*, Editura Aius, Craiova, 1997, pagini nenumerotate (4 rânduri și 3 ilustrații, fără indicarea surselor); Paul Rezeanu, *Craiova, studii și cercetări de istorie și istoria artei*, Editura Helios, Craiova, 1999, p. 135 (3 rânduri, fără indicarea surselor) și 136 (fotografie); Dinică Ciobotea, e. a., *Grădinile și parcurile Craiovei*, Editura de Sud, Craiova, 1999, p. 44 (2 paragrafe pe o coloană, cu 8 și respectiv 7 rânduri), informații bazate pe documente din Arhivele Județene Dolj, fond *Primărie*; Luchian C. Deaconu, *Craiova 1898-1916. Saltul la urbanismul modern. Nicolae P. Romanescu*, Editura Sitech, Craiova, 2001, p. 204 (10 rânduri) și 276 (8 rânduri), informații bazate pe documente de la Arhivele Județene Dolj, fond *Primărie*; Paul Rezeanu, *Amintirile orașului*, Editura Alma, Craiova, 2006, p. 43 (11 rânduri pe o coloană) și p. 44 (9 rânduri pe o coloană, cu fotografie), ambele fără indicarea surselor; Magda Buce Răduț, *Trecutul în Craiova de astăzi*, Editura Sim Art, Craiova, 2008, p. 122 (11 rânduri, 3 ilustrații, fără indicarea surselor).

⁴ Ion Pătroi, e. a., *op. cit.*; Magda Buce Răduț, *op. cit.*, p. 122.

⁵ Prenumele artistului apare în unele lucrări sub forma *Raffaello* (Florea Firan, Alexandru Firescu, *op. cit.*; Ion Pătroi, e. a., *op. cit.*; Constantin Ostap, *Monumentele ieșene ale celor trei Uniri*, în „Monumentul VI”, Editura Trinitas, Iași, 2005, p. 245 și 246; în unele surse italiene sculptorul este numit *Raffaello Romanelli* (vezi *supra* nota 7).

⁶ *Reale Accademia d'Italia* (Academia Regală a Italiei), instituție culturală care a funcționat între 1929 și 1945. Conform articolului 2 din statut, a fost fondată cu sarcina de „a promova și coordona mișcarea intelectuală italiană în domeniul științelor, al literelor și artelor, de a păstra pur caracterul național conform geniului și tradițiilor neamului, și de a-i favoriza expansiunea și influența dincolo de granițele Statului” (originalul în italiană: “*promuovere e coordinare il movimento intellettuale italiano nel campo delle scienze, delle lettere e delle arti, di conservare puro il carattere nazionale, secondo il genio e le tradizioni della stirpe e di favorirne l'espansione e l'influsso oltre i confini dello Stato*”) (http://it.wikipedia.org/wiki/Accademia_d%27Italia, 31.07.2012).

⁷ Vezi http://www.riseccoli.net/it/family_heritage.html, 26.07.2012.

⁸ Pentru opera lui Raffaello Romanelli în România, vezi și Dr. Gabriela Dancescu, *Trecem și...nu vedem: monumentala operă artistică a sculptorului Raffaello Romanelli*, în „Buletinul Calea de lumină”, an III, nr. 32, decembrie 1996 (http://conexromcan/eglise/doc_32_96.htm, 26.07.2012).

⁹ *Enciclopedia Treccani* este corespondentul italian al celebrului *Larousse*.

¹⁰ Turnătorie în bronz, binecunoscută pe plan internațional datorită statuiilor turnate aici, fondată de Andrea Lippi (1888-1916) la Pistoia (http://www.comune.pistoia.it/cgi-bin/comunicati/comunicati_2006.cgi?cmd=vis&id=4511, 31.07.2012).

¹¹ Originalul în italiană: „*Opera dello scultore toscano Raffaello Romanelli (1856-1928), venne fusa nella celebre fonderia Lippi di Pistoia*” (Antonio Venditti, Cinzia Dal Maso, *Sull'alto del Quirinale il giardino del Kaiser*, 29 giugno 2011 (<http://www.specchioromano.it/Fondamentali/Lespigolature/2011/GIUGNO/Sull'altro%20del%20Quirinale%20il%20giardino%20del%20Kaiser.htm>, 31.07.2012).

¹² Originalul în italiană: „*Primo a prendere la parola fu l'avvocato Quirico, presidente del comitato promotore, che fece notare il maestoso portamento di Carlo Alberto e la nobile fierezza del suo sguardo pensoso, in cui brillava „il pensoso e il proposito generoso della rivendicazione nazionale. „Tale- aggiunse – è reso redivivo e spirante dall'illustre scultore Raffaello Romanelli che, con le creazioni dell'arte sua nobilissima, nora Firenze e L'Italia”* (*Ibidem*).

¹³ Cf. Alexander Rubel, *op. cit.*, p. 476.

¹⁴ Florea Firan, Alexandru Firescu, *op. cit.* p. 280.

- ¹⁵ Vezi pe larg acest aspect la Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura Științifică, București, 1966, p. 356.
- ¹⁶ Amănunte privind ridicarea unui monument dedicat lui A. I. Cuza la București, vezi la Constantin Ostap, *op. cit.* p. 247 și Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 512.
- ¹⁷ „Curierul de Iași”, nr. 62, 1 iunie 1873, *apud* Constantin Ostap, *op. cit.*, p. 245.
- ¹⁸ Componenta comitetului de inițiativă la Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 509.
- ¹⁹ Rudolf Șuțu, *Iașii de odinioară*, vol. 1, Tipografia Lumina Moldovei, Iași, 1923, p. 206-208.
- ²⁰ Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost. Amintiri și comemorări*, Editura Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1911, p. 128-134.
- ²¹ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga. 1871-1940* [biobibliografie], vol.1, Editura Științifică și Enciclopedică – Editura Militară, București, 1976, p. 50.
- ²² *Ibidem*.
- ²³ *Ibidem*, p. 53.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 54.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 57.
- ²⁶ Luchian Deaconu, *Craiova 1898-1916....*, p. 276.
- ²⁷ Florea Firan, Alexandru Firescu, *op. cit.*, p. 280.
- ²⁸ Luchian Deaconu, *op. cit.*, p. 51.
- ²⁹ Este o trimitere clară la popularitatea de care se bucurau în Oltenia cei doi frați, domnitorii Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei, care alături de Grigore Alexandru Ghica și Mihail Sturdza, au contribuit la legislația pentru dezrobirea țiganilor.
- ³⁰ ***, *Odiseea unei statui a lui Cuza-Vodă. Lucrarea executată acum 27 de ani așteaptă să fie inaugurată*, în „Realitatea ilustrată”, nr. 526, 1937, p. 8.
- ³¹ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 50.
- ³² A. D. Xenopol, *Istoria ideilor mele*, în I. E. Toruțiu, „Studii și documente literare. Vol. IV. Junimea”, Institutul de Arte Grafice Bucovina, București, 1933, p. 368-428.
- ³³ Nu este foarte clar câți bani a oferit regele Carol pentru ridicarea statuii, pentru că în unele surse apare cifra de 20.000 lei (Andi Mihalache, *Scandal politic în jurul statuii lui Cuza din Iași*, în „http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/scandal-politic-jurul-statuii-lui-cuza-iasi”), iar altele vorbesc despre 10.000 lei („Opinia” din 24 septembrie 1910, *apud* Constantin Ostap, *op. cit.*, p. 246); confuzia persistă și în ceea ce privește donatorul: Casa Regală sau regele Carol I.
- ³⁴ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 50.
- ³⁵ A. D. Xenopol, *Istoria ideilor mele*, în I. E. Toruțiu, „Studii și documente literare. Vol. IV. Junimea”, Institutul de Arte Grafice Bucovina, București, 1933, p. 368-428.
- ³⁶ Florea Firan, Alexandru Firescu, *op. cit.*, p. 280.
- ³⁷ ***, *Odiseea unei statui a lui Cuza-Vodă...*
- ³⁸ *Ibidem*.
- ³⁹ Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 509.
- ⁴⁰ Andi Mihalache, *op. cit.*
- ⁴¹ Puterea de cumpărare a leului este definită de prețurile principalelor alimente, care în anul 1911 erau următoarele: pâine (1 kg)=0,27 lei, găină (1 buc.)= 1,80 lei, carnea de porc (1 kg)=1,35 lei, vin (1 litru)=1,60 lei, cartofi (1 kg)=0,13 lei (***, *Istoria leului, catalog expoziție permanentă la Banca Națională a României*, 2010).
- ⁴² Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 509.
- ⁴³ Constantin Ostap, *Statuia lui Cuza a fost gândită în 1904*, în „Ziarul de Iași” din 30.07.2007 (<http://www.ziaruldeiasi.ro/pulsul-orasului/mailuri-cititori/statuia-lui-cuza-voda-a-fost-gindita-din-1904-ni4efu>).
- ⁴⁴ Cf. Florea Firan, Alexandru Firescu, *op. cit.*, p. 281; vezi și Magda Buce Răduț, *op. cit.*, p. 122.
- ⁴⁵ Luchian Deaconu, *Memoria Craiovei ...*, p. 51; Paul Rezeanu, *Amintirile orașului*, Editura Alma, Craiova, 2006, p. 43-44.
- ⁴⁶ Mișu N. Popp locuia pe strada Sf. Dumitru, într-o casă „ca o cetate, pe locul unde azi este Hotelului Militar”(Paul Rezeanu, *op. cit.*, p. 27).
- ⁴⁷ Nu este singurul caz de ridicare a unei statui în timpul ocupației germane. Bustul unui erou al campaniei din 1913, sublocotenentul craiovean Mihai Lăzărescu - Olteanu, aflat la intersecția străzilor Unirii și Gh. Chițu, a dispărut de la locul său, în septembrie 1918, în timpul ocupației germane (Marius Dobrin, *În căutarea memoriei*, Editura Aius, Craiova, 2003, p. 96).
- ⁴⁸ Paul Rezeanu, *Amintirile...*, p. 44.

⁴⁹ ***, *Odiseia unei statui...*

⁵⁰ Luchian Deaconu, *Craiova 1898-1916...*, p. 204.

⁵¹ Dinică Ciobotea, e. a., *op. cit.*, p. 44.

⁵² Paul Rezeanu, *op. cit.*, p. 44.

⁵³ Florea Firan, Alexandru Firescu, *op. cit.*, p. 281; Ion Pătroi, e. a., *op. cit.*, f. p.; Magda Buce Răduț, *op. cit.*, p. 122.

⁵⁴ Și la Iași există un „Select” în fața căruia s-a preconizat amplasarea statuii (vezi *infra* nota 42).

⁵⁵ Paul Rezeanu, *op. cit.*, p. 44.

⁵⁶ ***, *Odiseia unei statui...*

⁵⁷ Florea Firan, Alexandru Firescu, *op. cit.*, p. 281; tot pentru 1939 optează într-o formulă asemănător de lapidară și alți autori: „*inaugurarea a avut loc în 1939*”(Ion Pătroi, e. a., *op. cit.*, f. p.).

⁵⁸ Paul Rezeanu, *op. cit.*, p. 44.

⁵⁹ Florea Firan, Alexandru Firescu, *op. cit.*, p. 281; Luchian Deaconu, *Memoria Craiovei...*, p. 103; Magda Buce Răduț, *op. cit.*, p. 122.

⁶⁰ Dinică Ciobotea, e. a., *op. cit.*, f. p.

⁶¹ Paul Rezeanu, *op. cit.*, p. 44.

⁶² Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 510.

⁶³ „Furnica”, an VII, nr. 3, septembrie, 1910; pentru abordarea umoristică a conflictelor politice din jurul statuii vezi și „Furnica”, an VIII, nr. 3, septembrie, 1911.

⁶⁴ Vezi *infra* nota 48.

⁶⁵ Știrea a apărut inițial în ziarul „Dimineața” din 22 iunie 1912 și a fost reluată de „Jurnalul Național” din 21 iunie 2012.

⁶⁶ *Anuarul Ziarului Patria*, 1913, p. 183.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 224.

⁶⁸ Paul Rezeanu, *op. cit.*, p. 110-111; datele privind numărul copiilor lui N. T. Popp sunt incerte, pentru că același autor afirmă în altă lucrare că a avut 13 copii din care au trăit 8 (Paul Rezeanu, *Craiova, studii și cercetări de istorie și istoria artei*, Editura Helios, Craiova, 1999, p. 23).

⁶⁹ *Ibidem*, p. 23; Idem, *Amintirile orașului ...*, p. 20.

⁷⁰ Datele despre locatarul acestei case sunt, ca și în alte cazuri, contradictorii; pe o carte poștală ilustrată tipărită de editura *J. Șaraga & Co*, „Fortuna”, București, în jurul anului 1900, sub ilustrația casei apare textul „Casele N. Popp”; Paul Rezeanu afirmă că imobilul a fost terminat în 1895 și că aici a locuit Nicu N. T. Popp, „contele” (Paul Rezeanu, *Amintirile ...*, p. 27); după o altă variantă, locuința i-a aparținut lui Victor N. T. Popp (Paul Rezeanu, *Craiova, studii și cercetări...*, p. 23); casa a fost construită de arhitecții Thoma Dobrescu și D. Nedelcu (Luchian Deaconu, *Craiova 1898-1916...*, p. 196).

⁷¹ Paul Rezeanu, *Amintirile orașului...*, p. 112.

⁷² *Ibidem*, p. 27.

⁷³ Victor N. T. Popp i-a cedat lui C. S. Nicolaescu-Ploșor – director al Muzeului Olteniei, pe atunci – câteva sculpturi ale prietenului său Constantin Brâncuși – aflate acum la Muzeul de Artă din Craiova -, contra a două tezaure monetare dacice descoperite de Ploșor în 1943 și aflate în patrimoniul muzeului. O altă variantă a intrării în patrimoniul Muzeului de Artă din Craiova a sculpturilor lui Brâncuși *Orgoliu*, *Cap de Băiat*, *Sărutul* și *Coapsa*, relatată tot de C. S. Nicolaescu-Ploșor, este că le-a descoperit la Ostroveni, județul Dolj, în 1945, fiind folosite ca pietre la putina de varză (*Ibidem*, p. 184 și următoarele).

⁷⁴ *Ibidem*, p. 112.

⁷⁵ Despre numele celebrului negustor oltean, Constantin Argetoianu are o teorie interesantă. El povestește că în secolul al XIX-lea Liceul din Craiova era condus de un profesor ciudat, Fontanini, care avea „mania latinismului”, latinizând numele elevilor. „Astfel, un *Georgescu de la Cornet a devenit Cornetti* (fondatorul Conservatorului de muzică din Craiova), *Marinescu de la Ocele Mari, Marocneanu* (tatăl doamnei Maria Popp, feminista, și al doamnei Oromolu)”; Fontanini își latinizase propriul nume, căci inițial se numea Izvoranu (Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mîine, amintiri din vremea celor de ieri*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 22).

⁷⁶ Paul Rezeanu, *Amintirile orașului ...*, p. 112.

⁷⁷ Pentru activitatea Mariei Mișu Popp în mișcarea feministă din România vezi Dorina Tomescu, Smaranda Bilț, *Maria Mișu Pop, reprezentantă a mișcării feministe românești*, în „Muzeul Național”, XII, Muzeul Național de Istorie al României, București, 2000, p. 357-363.

⁷⁸ Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman” Craiova, *Repere spirituale românești. Un dicționar al personalităților din Dolj* (http://www.aman.ro/files/digitale/personalitati_doljene/personalitati/P/popp%20mihail).

pdf).

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1. Statuia lui Alexandru Ioan Cuza din Craiova, la sfârșitul anilor 1930.

Fig. 2. Casele N. Pop din Craiova la începutul secolului al XX-lea.

Fig. 3. English Park din Craiova, cu statuia lui A.I. Cuza.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3